

УДК 332.143:332.33

**ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА БАЗА ОСОБЛИВО ЦІННИХ ЗЕМЕЛЬ
РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ: ДОСЛІДНИЦЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА
АЛГОРИТМ СТВОРЕННЯ****Т.О. ЄВСЮКОВ,**

кандидат економічних наук, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

К.О. ЩЕРБАК,

аспірантка, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

І.А. ОПЕНЬКО,

магістр Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Євсюков Т.О., кандидат економічних наук, доцент

Висвітлено алгоритм і дослідницькі технології створення інформаційно-аналітичної бази особливо цінних земель регіонального рівня з метою подальшого їх вивчення, охорони та раціонального використання.

Ключові слова: особливо цінні землі, охорона земель, земельні ресурси, особливо цінні агровиробничі групи ґрунтів, земельно-ресурсний потенціал.

Постановка проблеми. Прогрес розвитку агропромислового комплексу України є одним із пріоритетних напрямків соціально-економічного зростання України. Навіть у кризових умовах сільське господарство характеризувалося позитивними темпами зростання та випереджало за цими показниками інші галузі економіки [8, с. 60].

Впровадження інноваційної моделі розвитку агропромислового комплексу потребує наявності достатньої та необхідної інформації про земельно-ресурсний потенціал як головної передумови розвитку аграрного виробництва і сталого розвитку сільських територій. Ключова роль у забезпеченні функціонування виробничо-господарського потенціалу сільських територій належить особливо цінним землям (далі – ОЦЗ). Останні концентрують у собі: найпродуктивніші землі, які за наявними природними та набутими властивостями здатні формувати високі врожаї сільськогосподарських культур; природоохоронні, оздоровчо-рекреаційні території; земельні ділянки, які є об'єктом наукових досліджень на довгочасну перспективу; землі історико-культурного призначення тощо.

Наразі назріла необхідність формування інформаційно-аналітичної бази ОЦЗ на різних територіальних рівнях – локальному (точковому), місцевому, регіональному, національному та глобальному. Така база слугуватиме ефективним інструментом прискорення розвитку пріоритетних галузей

виробничої та невиробничої сфери та агропромислового виробництва. Крім того, цей інструмент дозволить на принципово новому рівні здійснювати моніторинг стану земельно-ресурсного потенціалу регіону та забезпечувати його раціональне використання й охорону, прогнозування змін стану й обґрунтування технологій раціонального використання.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питанням вивчення земельно-ресурсного потенціалу з метою його раціонального використання та охорони і, відповідно, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку суспільства в умовах наростання глобальних загроз для розвитку людства (продовольча безпека, зміни клімату, демографічний вибух, екологічні катастрофи та ін.) присвячена значна кількість наукових публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Прикладами визначення природно-ресурсного потенціалу України в цілому та її областей, адміністративних і природно-географічних регіонів можуть слугувати праці Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, В.П. Руденка, М.А. Хвесика та ін. Концентрували свою увагу на дослідженні проблем використання та охорони земельних ресурсів Д.І. Бабміндра, Д.С. Добряк, О.П. Канащ, І.П. Ковальчук, А.Г. Мартин, Л.Я. Новаковський, А.М. Третяк, М.М. Федоров. Однак, залишаються малодослідженими питання, пов'язані з вивченням найціннішої частини земельного фонду – ОЦЗ. Зокрема, потребує удосконалення існуючий перелік ОЦЗ, залишаються дискусійними питаннями щодо вивчення ОЦЗ на регіональному та державному рівнях, потребують вирішення питання з удосконалення їх обліку, дослідження просторового поширення, моніторингу змін стану і розвитку деградаційних процесів.

Метою цієї публікації є обґрунтування логічно стрункого алгоритму вивчення ОЦЗ на регіональному рівні та вибору дослідницьких технологій при створенні інформаційно-аналітичної бази ОЦЗ регіонального рівня.

Виклад основного матеріалу. ОЦЗ являють собою найціннішу частину національного багатства нашої держави, характеризуються високими показниками соціально-економічної та екологічної цінності, потребують їх раціонального використання та належної охорони. В той же час, діючі нині підходи до формування, обліку та охорони ОЦЗ, брак інформації про їх сучасний стан, географічне поширення і вартість не завжди забезпечують їх ефективну охорону, збереження та раціональне використання, що вже не раз відзначалось [7]. Конституційне положення про землю як основне національне багатство найбільш повно розкрито у понятті ОЦЗ. Таким чином, усвідомлення їх цінності дозволяє суспільству зрозуміти, що питання підвищення ефективності використання та вивчення ОЦЗ являється одним із ключових.

Раціональне використання та збереження ОЦЗ має базуватися на результатах наукових досліджень, пов'язаних з подальшим їх вивченням, розробкою інформаційної бази даних про ОЦЗ (на глобальному, державному, регіональному, місцевому, локальному рівнях), створенням їх геоінформаційно-

картографічних моделей, які відображають їх поширення та властивості, визначенням їх вартості тощо. Найважливішою рисою ОЦЗ є їхня висока матеріальна та нематеріальна цінність у порівнянні з іншими землями. Матеріальна обумовлена їх високою економічною (бонітетною, грошовою оцінкою), нематеріальна ж цінність пов'язана з такими характеристиками як унікальність, невідтворюваність, соціально-економічна та екологічна значущість, потужний духовний потенціал, наукова та природна цінність тощо. Загалом ці ознаки окреслюють стратегічний потенціал ОЦЗ для розвитку держави та життєдіяльності суспільства.

Також необхідно розуміти, що підґрунтям для подальшого пізнання ОЦЗ на державному та глобальному рівнях постає їх вивчення на регіональному рівні – формування інформаційної бази як основи для подальшого планування їх раціонального використання, проведення ефективної державної політики щодо раціонального використання ОЦЗ, поліпшення екологічного стану земельних ресурсів регіону.

При вивченні особливо цінних ґрунтів постає необхідність розробки максимально детального, повного переліку ОЦЗ, що дасть можливість здійснювати належний державний контроль за збереженням особливо цінної частини земельного фонду країни. В той же час, у вирішенні зазначеного питання триває гостра дискусія.

Зокрема, О.П. Канащ, А.Г. Мартин притримуються позиції, що ОЦЗ слід розглядати в двох аспектах [1, с.47]: ґрунти особливо цінні загальнодержавного рівня; регіональні особливо цінні ґрунти. Ця позиція, зокрема, відображена у чинному переліку ОЦЗ [5]. Дана модель дозволяє включати до першої групи такі ОЦЗ, які визначаються найвищою родючістю в межах всієї країни в цілому, незважаючи на їх територіальне розташування. Тобто їхній родючий потенціал являється найвищим у порівнянні з іншими ґрунтами. До другої групи відносяться ґрунти які за своїми якісними показниками, являються найбільш родючими в межах певного регіону (доцільно виокремлювати у розрізі природно-сільськогосподарських провінцій), проте на інших територіях можуть суттєво поступатися у продуктивності іншим родючішим ґрунтам [1].

У розвиток зазначених підходів О.П. Канащ пропонує на рівні природно-сільськогосподарських районів виокремлювати локально особливо цінні ґрунти. Вчений стверджує, що такий підхід, буде враховувати комплекс природно-кліматичних чинників, що впливають на умови вирощування сільськогосподарських культур, показники їх родючості, а також регіональну структуру ґрунтового покриву [3].

Не погоджуються з такою позицією Л.Я. Новаковський та М.А. Олещенко. На їх думку, поділ особливо цінних груп ґрунтів на ґрунти загальнодержавного та регіонального рівня не передбачено законодавством та раніше не використовувалося в практиці. Вчені переконані, що такий поділ пов'язаний із можливими вилученнями цих ґрунтів із сільськогосподарського використання під різні види забудови [6, с.123].

Таким чином, нині залишається невизначеним поняття ОЦЗ, їх правовий режим, не вирішені класифікаційні питання, у правовому відношенні залишається не розв'язаною проблема визначення і використання регіональних особливо цінних ґрунтів, які мають найвищу продуктивність в межах окремих природно-сільськогосподарських регіонів.

Певним кроком у вирішення цих проблем могло б бути створення інформаційно-аналітичної бази ОЦЗ регіонального рівня. До її розробки необхідно підходити вкрай обережно та виважено: з одного боку – логічною основою виокремлення ОЦЗ є природно-сільськогосподарське районування та агропромислове групування ґрунтів [2]; з іншого боку треба враховувати, що управління земельними ресурсами здійснюється, головним чином, органами виконавчої влади відповідних адміністративно-територіальних утворень та місцевого самоврядування в межах наданих їм повноважень.

Отже, для подальшого вивчення та охорони ОЦЗ, забезпечення ефективного управління ними необхідно шукати шляхи і механізми поєднання принципів управління земельними ресурсами (які базуються на адміністративно-територіальному поділі) і принципів виокремлення ОЦЗ (в основу яких покладено природно-сільськогосподарське районування території).

На наш погляд, алгоритм створення інформаційно-аналітичної бази ОЦЗ регіонального рівня (адміністративного району) має включати такі кроки:

- постановка мети і формування завдань, спрямованих на створення інформаційно-аналітичної бази ОЦЗ;
- вибір об'єктів дослідження (особливу увагу звертаємо на визначення переліку сільських рад, розміщених у тому чи іншому природно-сільськогосподарському районі та наявності на їхній території ОЦЗ);
- вибір методів дослідження та їх інтегрування у дослідницькі технології;
- визначення переліку особливо цінних агропромислових груп ґрунтів (з урахуванням Переліку особливо цінних груп ґрунтів [5] у межах відповідних таксонів природно-сільськогосподарського районування розміщених в адміністративних межах району);
- введення в базу даних картографічної та семантичної інформації про поширення особливо цінних агропромислових груп ґрунтів в межах сільських (селищних) рад та адміністративного району;
- опрацювання отриманих результатів (визначення площ особливо цінних агропромислових груп ґрунтів (за сільськогосподарськими угіддями та агропромисловими групами ґрунтів) в межах сільських (селищних) рад, їх властивостей і характеристик);
- узагальнення інформації (визначення загальної площі, закономірностей поширення, структури особливо цінних груп ґрунтів в межах сільських (селищних) рад і в цілому по району).

Інформаційно-аналітична база ОЦЗ регіонального рівня є потужним інструментом для аналізу і подальшого їх вивчення та слугуватиме головною передумовою раціонального використання й охорони і прийняття управлінських рішень. Вона, зокрема, дозволить:

- створювати образно-знакові, логіко-математичні, картографічні моделі стану та поширення ОЦЗ;
- виконувати оцінювання ОЦЗ (бальну, бально-гектарну, грошову, еколого-економічну оцінку) та визначати їх місце у структурі земельно-ресурсного потенціалу регіону;
- прогнозувати економічну ефективність функціонування агропромислового виробництва;
- обґрунтовувати та приймати управлінські рішення, спрямовані на підвищення ефективності землекористування, розв'язання соціальних, економічних, екологічних проблем регіону;
- забезпечуватиме функціонування системи моніторингу показників стану сільської місцевості, розвитку трансформаційних процесів, наслідків прийняття і реалізації управлінських рішень;
- коригувати плани соціального-економічного, господарського розвитку, охорони земельних, водних та інших видів ресурсів тощо.

До головних дослідницьких технологій які, на нашу думку, доцільно застосовувати при вивченні ОЦЗ, зокрема при розробці інформаційно-аналітичної бази ОЦЗ регіонального рівня, відносимо [4, с. 93-95]: технології історико-географічних досліджень; технології економічного, математично-статистичного, кореляційного, багатофакторного, кластерного аналізу; технології ГІС, картографічного моделювання, дистанційного зондування.

Висновки. Інформаційно-аналітична база ОЦЗ регіонального рівня дозволить глибше вивчати земельно-ресурсний потенціал регіону, його потенційні можливості господарського, природоохоронного, культурно-духовного, рекреаційного та іншого використання, інвестиційну привабливість територій, запроваджувати заходи та рекомендації з раціонального землекористування, здійснювати моніторинг земель, прогнозування використання земельних ресурсів, моделювати наслідки господарської діяльності людини. Крім того, зазначена база даватиме можливість визначати соціально-економічну, природну та інтегральну цінність ОЦЗ регіону.

При вивченні ОЦЗ на регіональному рівні необхідно застосовувати підходи і принципи природно-сільськогосподарського районування та враховувати їх при управлінні земельними ресурсами на рівні адміністративно-територіального утворення. Запропонований алгоритм розробки інформаційно-аналітичної бази ОЦЗ регіонального рівня апробований нами на прикладі Фастівського та Васильківського районів Київської області та може бути реалізований на аналогічних об'єктах.

Література

1. Канащ О.П. Деякі підходи до складання регіональних переліків особливо цінних земель / О.П. Канащ, А.Г. Мартин // Землевпорядкування. – 2003. – №4. – С. 45-48.
2. Канащ О.П. Основні проблеми сільськогосподарського земельнооціночного районування / О.П. Канащ // Землевпорядкування. – 2001. – № 4. – С. 35-38.
3. Канащ О.П. Особливо цінні землі: наявне тлумачення та реальна сутність / О.П. Канащ // Землевпорядний вісник. – 2009. – № 2. – С. 44-45.
4. Ковальчук І.П. Дослідження сучасного стану сільських територій: підходи, алгоритми, методи / І.П. Ковальчук, Т.О. Євсюков // Природа Західного Полісся та прилеглих територій: зб. наук. пр. / відп. Ред. Ф.В.Зузук. – Луцьк: Волин. Нац. Ун-т ім. Лесі Українки, – 2009. – №6. – С. 84-97.
5. Наказ Державного комітету України по земельних ресурсах від 06.10.2003 року № 245 «Про затвердження переліку особливо цінних груп ґрунтів» // Офіційний вісник України від 21.11.2003 - 2003 р., № 45, ст. 53.
6. Новаковський Л.Я., Олещенко М.А.. Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування: монографія / Л.Я. Новаковський, М.А. Олещенко. – 2-ге вид., доп. – К.: Урожай, 2009. – 276 с.
7. Постанова Верховної Ради України від 22.09.2005 № 2897-IV «Про Рекомендації парламентських слухань «Сучасний стан та перспективи розвитку земельних відносин в Україні» // Відомості Верховної Ради України від 02.12.2005 – 2005 р., № 48, стор. 2560, стаття 494
8. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.

Информационно-аналитическая база особо ценных земель регионального уровня: исследовательские технологии и алгоритм создания

Євсюков Т.А., Щербак К.А., Опенько І.А.

Рассмотрены алгоритм и исследовательские технологии создания информационно-аналитической базы особо ценных земель регионального уровня для дальнейшего их изучения, охраны, рационального использования.

Ключевые слова: *особо ценные земли, охрана земель, земельные ресурсы, ценные агропроизводственные группы почв, земельно-ресурсный потенциал.*

The information and analytical base of especially valuable lands at regional level: algorithm and research technologies to create

Yevsyukov T.O., Shcherbak K.O., Openko I.A.

The algorithm and research technologies to create information-analytical base of especially valuable lands at regional level considered. This database will be used for further study of the especially valuable lands, protection and rational use.